

رتبه‌بندی بانک‌های اسلامی با رویکرد تلفیقی

چکیده

در مقاله پیش رو به تجزیه و تحلیل ابزاری جایگزین برای ارزیابی صحت عملیاتی بانک‌های اسلامی می‌پردازیم. ابزار مزبور باید با جنبه‌های برجسته بانک‌های اسلامی تطبیق داده شود تا به عنوان یک سازوکار نظارتی اثربخش نه تنها برای ارزیابی کیفیت عملیاتی که برای هدایت مقامات ناظر بر بانک‌های اسلامی هنگام تنظیم کردن اقدامات نظارتی نیز به خوبی مورد استفاده قرار گیرد. این ابزار اگر چه اساساً از سیستم رتبه‌بندی کم‌میز استفاده می‌کند، تعدیل‌هایی را در نسبت‌های مالی و ارزیابی مدیریت اعمال می‌نماید. از نظر عملیاتی، بانک‌داری اسلامی می‌تواند از سیستم رتبه‌بندی کم‌میز هنگام ارزیابی کیفیت و صحت بانک‌های اسلامی استفاده کند. با این حال، اختلاف بین بانک‌داری اسلامی و متعارف در استفاده از سیستم رتبه‌بندی یادشده از چند جنبه قابل بررسی است: (۱) نقش نمایندگی بانک در ارزیابی سرمایه (۲) توزیع ارزش افزوده (۳) شناسایی ریسک‌هایی که در بانک‌های متعارف بروز نمی‌کنند و (۴) الحاق ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی که به طور ویژه بر حرفه‌ای‌گری، شایستگی برای ارتقای فضای سازنده و دوستانه در سازمان و سایر ارزش‌های اسلامی نظیر توجه به محیط زیست و سازگاری مبادلات با اصول شریعت تأکید می‌کنند. انتظار می‌رود سیستم رتبه‌بندی بانک‌های اسلامی با بهره‌جستن از فرآیند نظارت بتواند صحت عملیاتی را با عینیت بیشتری منعکس سازد. این سیستم سپس به عنوان مبنایی برای تنظیم کردن اقدامات نظارتی مورد استفاده قرار خواهد گرفت. بنابراین، سیستم رتبه‌بندی طراحی شده باید بتواند مسایل و مشکلات به وجود آمده در بانک را به شکل دقیق‌تری شناسایی کند.

تجزیه و تحلیل زمینه

۱-۲- سیستم رتبه بندی بانک در مقام نماگر پایداری عملیاتی

انتظار عمومی از بانک‌ها این است که به شکل پایداری عمل کرده و از طریق فرآیند واسطه‌گری در توسعه اقتصادی سهیم باشند. منظور از فرآیند واسطه‌گری، ارتقای فعالیت‌های سرمایه‌گذاری از طریق تجهیز منابع مالی عموم است. با این حال، مقامات بانکی باید نگران هزینه‌های سیستمیک ناشی از ورشکستگی بانک که در نهایت بار سنگینی را بر ذینفعان عمده آن تحمیل می‌کند نیز باشند.

$$NW_A^{\infty} = \lim_{t \rightarrow \infty} \text{Net Worth}(A(t)) > 0 \quad (۱)$$

معادله فوق ارزش ویژه یک بانک را نشان می‌دهد که انتظار می‌رود در یک دوره زمانی نامحدود مثبت باشد. در واقع این موضوع در راستای برخورد با سیستم بانکی به عنوان یک صنعت تحت نظارت شدید است (Tirole, ۱۹۹۴; Wesson, ۱۹۹۵ - Fama, ۱۹۸۵ - Dewatripont). هنگامی که هزینه‌های ناشی از ورشکستگی بیشتر از هزینه‌های خصوصی می‌شود لازم است که مقررات عمومی بکارگرفته شود (Hart, ۱۹۹۹). در عمل، مقامات بانکی هزینه‌های نظارتی را که با افزایش نشات می‌گیرد یا از نجات مالی، حداقل می‌سازند (Llewellyn, ۱۹۹۹). این محاسبه، یکی از فاکتورهای مهم در اجرای استراتژی خروج است. در صورتی که هزینه نگهداری از هزینه نجات مالی بیشتر باشد، مقامات بانکی ممکن است توقف عملیات آن بانک را انتخاب کنند. در مقابل، اگر هزینه نگهداری کمتر از هزینه نجات مالی باشد، مقامات بانکی گزینه ادامه فعالیت بانک را بر می‌گزینند. یک بانک کارآمد و محتاط از نظر عملیاتی، هزینه نگهداری پائین تری دارد که در معادله زیر نشان داده می‌شود.

$$\text{Min}[\pi C_{B0} + (1 - \pi) \int_t^{\infty} \Gamma C_M dt] \quad (۲)$$

در معادله فوق، π احتمال وقوع نجات مالی، πC_{B0} هزینه ناشی از فرآیند نجات مالی، C_M هزینه نگهداری و $\Gamma = 1/\rho$ نرخ تنزیل است. جمله نخست معادله، πC_{B0} ، هزینه مورد انتظار ناشی از نجات مالی را توصیف می‌کند، در حالیکه جمله دوم معادله، $(1 - \pi) \int_t^{\infty} \Gamma C_M dt$ ، ارزش فعلی مورد انتظار هزینه نگهداری تحمیل شده از زمان t تا بی‌نهایت را نشان می‌دهد (Greuning, ۲۰۰۰). Hall, ۱۹۹۶). مقامات بانکی جهت تعیین متغیرهای تاثیرگذار در احتمال وقوع رویداد، مجموعه‌ای از متغیرهای وابسته را که شرایط واقعی بانک را به خوبی منعکس می‌سازند، انتخاب می‌کنند؛ $(X_1, X_2, \dots, X_{(n-1)}, X_n)$. فرض بر این است که اگر نتیجه محاسبه متغیرهای مستقل برای بانک A بالاتر از بانک B باشد ($\pi_A > \pi_B$)، لذا احتمال پایداری عملیاتی طولانی‌تر برای بانک A در مقایسه با بانک B بیشتر خواهد بود یعنی:

$$\rho(NW_A^{\infty} > 0) > \rho(NW_B^{\infty} > 0)$$

همان گونه که پیشتر مورد اشاره قرار گرفت، مقامات بانکی تمایل دارند که در ارزیابی سطح صحت و سلامت یک بانک از چارچوب کامل استفاده کنند. در ادامه اجزای این چارچوب را تشریح می‌کنیم.

سرمایه: این نماگر نشان دهنده پایداری عملیاتی بانک خصوصاً هنگام مواجهه با شوک‌های مالی موقت است؛ بطوریکه بانک هماهنگ با ظرفیت ریسک‌پذیری خود عمل کند. سرمایه، هزینه سیستماتیک بالقوه را نیز نشان می‌دهد چرا که ارزش ویژه واقعی یک بانک هنگام وقوع نکول را منعکس می‌سازد. بنابراین، اکثر مقامات بانکی از سرمایه به عنوان یکی از جنبه‌های مهم جهت حمایت از سیاست خروج استفاده می‌کنند. این جنبه‌ها، نسبت کفایت سرمایه، ترکیب سرمایه، روند سرمایه، پوشش سرمایه‌ای دارایی‌های ریسکی، حمایت داخلی از رشد سرمایه و

سیستم رتبه بندی بانک یکی از ابزارهای مهم در دسترس مقامات ناظر بانکی جهت ارزیابی کیفیت عملیاتی بانک‌هاست. هر چه رتبه بانک بالاتر و با کیفیت‌تر باشد انتظار می‌رود که در آینده به شکل پایدارتری عمل نماید. هر کشوری بسته به خصوصیات خود می‌تواند از رویکرد متفاوتی برای ارزیابی استفاده نماید. اکثر کشورهای سیستم رتبه بندی کاملز به عنوان چارچوبی برای انجام فعالیت‌های نظارتی بهره می‌برند. اجزای این سیستم عبارتند از: سرمایه (C)، کیفیت دارایی (A)، مدیریت (M)، سود (E)، نقدینگی (L) و حساسیت به ریسک بازار (S). برخی کشورها هنگام ارزیابی کیفیت عملیاتی بانک، سیستم CAEL را مدنظر قرار می‌دهند که اجزای آن شامل سرمایه (C)، کیفیت دارایی (A)، سود (E) و نقدینگی (L) است. سیستم رتبه بندی کاملز در طول زمان تکامل یافته و اجزای تشکیل دهنده آن هم جنبه‌های کمی و هم جنبه‌های کیفی مثل قضاوت‌های نظارتی را پوشش می‌دهند. از نظر مفهومی، بانک‌داری اسلامی باید از یک سیستم مالی استوار و منطبق بر اصول شریعت برخوردار باشد تا بتواند همواره سطح بالایی از اعتماد عمومی به خود را حفظ نماید. سیستم رتبه بندی بانک اسلامی باید توانایی ارتقای صحت مالی و جنبه‌های برجسته عملیات بانک‌داری اسلامی را داشته باشد. تفاوت‌های عملیاتی بانک‌داری اسلامی و بانک‌داری متعارف در چند محور خلاصه می‌شود. نخست اینکه، همه مبادلات مالی باید از تأیید شریعت برخوردار باشد تا از آن طریق مشروعیت مبادله و موضوع مبادله (شیء مبادله شده) تحت پوشش قرار گیرد. دوم این که، ساختار مالی متفاوت نیازمند روش‌ها و نسبت‌های مالی متفاوت برای ارزیابی صحت مالی است. به عنوان مثال، پیاده‌سازی اصل مشارکت مستلزم انجام تعديلات در نماگرهای قدرت پرداخت دین و بکارگیری سایر نماگرها جهت نشان دادن نقش نمایندگی ایفا شده توسط بانک اسلامی است.

در واقع، در طراحی مقررات بانک‌داری اسلامی باید از پیشرفت‌های رخ داده در سیستم بانک‌داری متعارف بهره گرفت. در جدیدترین چارچوب سیستم رتبه بندی کاملز، صحت ساختاری بانک با عنایت به اعمال تعدیلاتی در ارزیابی ریسک توصیف می‌شود. این رویکرد در راستای اجرای نظارت مبتنی بر ریسک (RBS) است که خود روشی نوین در اعمال نظارت اثر بخش بر بانک‌ها محسوب می‌شود.

دسترسی به منابع سرمایه (از جمله سهامداران فعلی) را پوشش می دهند.

کیفیت دارایی: اساساً، سود یا زیان بانک به کیفیت دارایی های عایدی زای آن بستگی دارد. هر چه کیفیت دارایی ها بالاتر باشد، سود عملیاتی بانک در بلندمدت نیز بیشتر خواهد بود. فرآیند ارزیابی همچنین قابلیت بانک در توزیع ریسک و باز یافت وام های سرسید گذشته را توصیف می کند. خصوصاً، جنبه های این نامگر، میزان وام های سرسید گذشته، میزان تمرکز وام بر بدهکاران یا بخش های خاص، فرآیند اعطای اعتبار، مستندسازی و برخورد با دارایی های ناکارآمد (دارایی های که نقشی در سود شرکت ندارند) را تحت پوشش قرار می دهد.

مدیریت: کیفیت مدیریت در بلندمدت بر عملیات بانک تاثیر می گذارد. ارزیابی کیفیت مدیریت سه جنبه را دربر می گیرد: مدیریت عمومی، مدیریت ریسک و سازگاری با قوانین و مقررات. مدیریت عمومی، ساختار و ترکیب مدیریت، کیفیت حاکمیت شرکتی، شفافیت و اثربخشی کمیته ها را تحت پوشش قرار می دهد. مدیریت ریسک، فرآیند نظارت بر اعضای هیئت مدیره، سیاست ها و رویه ها؛ فرآیند مدیریت ریسک و کنترل های داخلی جامع را دربر می گیرد. بانک همچنین از منظر سازگاری با قوانین و مقررات خاصی چون حد وام دهی قانونی، عملیات با ارزی، شناسایی مشتریان و سایر تعهدات مورد ارزیابی قرار می گیرد.

سود: سطح سود، رقابت پذیری بانک در صنعت را نشان می دهد. یک بانک کارآمد آنجا که محصولات و خدمات خود را با قیمت نسبتاً پائین تری به فروش می رساند، سهم بزرگتری از بازار را تصاحب کرده و در مواجهه با رقبا سرسخت مصمم تر عمل می کند. ارزیابی همچنین نحوه انعطاف مالی بانک را نشان می دهد. جنبه های این نامگر، بازده دارایی ها، بازده حقوق صاحبان سهام، حاشیه سود خالص، کارایی عملیاتی و روند سود عملیاتی را پوشش می دهند.

نقدینگی: سطح نقدینگی نشان دهنده قابلیت بانک در بهینه ساختن جنبه احتیاطی و سودآوری به طور همزمان است. به کرات دیده شده که کمبود نقدینگی توانسته است یک بانک قادر به پرداخت قروض را به در ماندگی برساند چرا که بانک ناچار بوده برای برآورده ساختن تعهدات مالی جاری، دارایی های خود را زیر قیمت اسمی به فروش برساند. جنبه های این نامگر، ترکیب دارایی ها و تعهدات جاری، عدم انطباق سرسید کوتاه مدت، برآورد جریان های نقدی و سپرده ها را دربر می گیرد.

حساسیت به ریسک بازار: این نامگر، توانایی یک بانک اسلامی در شناسایی، اندازه گیری، نظارت و کنترل مواجهه با ریسک بازار بر اساس حجم و

پیچیدگی کسب و کار ارزیابی می کند. جنبه های این نامگر موارد زیر را شامل می شوند: انباشت سرمایه در دسترس برای پوشش دادن حرکت معکوس نرخ بهره و نرخ ارز، اجرای مدیریت ریسک بازار ارزیابی اثربخشی در پیاده سازی کنترل های داخلی.

اخیراً به منظور بالا بردن کیفیت ارزیابی، قضاوت های کیفی نیز به عنوان فاکتور های تکمیلی به فرآیند ارزیابی اضافه شده است. در گزارش ارزیابی هم نسبت های مالی و هم کیفیت مدیریت مدنظر قرار می گیرد. گزارش ارزیابی صحت عملیاتی بانک، معمولاً به عنوان یک رهنمود داخلی توسط مقامات بانکی و به منظور برقرار ساختن اقدامات نظارتی مورد استفاده قرار می گیرد. گزارش مزبور در بر تو مقوله نظارت مبتنی بر ریسک تهیه می شود که بر شناسایی فعالیت ها در نقاط بحرانی و اتخاذ قاعده پیش بینی آینده تمرکز دارد.

سطح سود، رقابت پذیری بانک در صنعت را نشان می دهد. یک بانک کارآمد آنجا که محصولات و خدمات خود را با قیمت نسبتاً پائین تری به فروش می رساند، سهم بزرگتری از بازار را تصاحب کرده و در مواجهه با رقبا سرسخت مصمم تر عمل می کند.

انواع سیستم های رتبه بندی بانک

۱-۳- سیستم رتبه بندی پاترول

بانک مرکزی ایتالیا در سال ۱۹۹۳ سیستم رتبه بندی سالانه پاترول را به عنوان یک ابزار نظارت خارج بر سلامت بانک های خصوصی تصویب کرد. پنج جز این سیستم عبارتند از: کفایت سرمایه، سودآوری، کیفیت اعتباری، سازمان و نقدینگی. کفایت سرمایه از طریق مقایسه سرمایه بانک با دستور العمل های تنظیمی در رابطه با ریسک اعتباری، ریسک موقعیت، ریسک تسویه، ریسک های بازار و ریسک نوسان نرخ ارز مورد ارزیابی قرار می گیرد. برای ارزیابی سودآوری، خالص نتایج اقتصادی با الزامات پوشش زیان های ناشی از بدهی های نامطلوب؛ و بازده حقوق صاحبان سهام با میانگین این نسبت در سیستم بانکی مقایسه شده و حاشیه بهره نیز مدنظر قرار می گیرد. کیفیت اعتباری بر مبنای مجموع داده های مرتبط با بدهی های نامطلوب تعدیل شده که

از محل دفتر مرکزی ثبت اعتبارات و شاخص تمرکز وام های شخصی جمع آوری می شوند، ارزیابی می شود. عنصر سازمان با استفاده از اطلاعات موردی در دسترس تحلیلگر، اطلاعات به دست آمده از جلسات مدیریت بانک و اطلاعات حاصل از نتایج بررسی های داخلی مورد ارزیابی قرار می گیرد. نقدینگی نیز پس از مشخص کردن موارد عدم انطباق سرسید تحت شرایط عملیاتی طبیعی، و از طریق شبیه سازی شوک های بیرونی در طول یک افق زمانی یک ساله ارزیابی می شود. دو سناریوی تنش نیز شبیه سازی شده و نحوه عملکرد بانک تحت شرایط نامساعد بررسی می شود. این دو سناریو عبارتند از: (۱) خروج سپرده های مشتریان و (۲) افزایش میزان استفاده از تسهیلات اعتباری توسط استقراض کنندگان.

هر یک از اجزای سیستم رتبه بندی پاترول بر مبنای معیارها و رهنمودهای نظارتی در مقیاسی از ۱ (بهترین) تا ۵ (بدترین) رتبه بندی می شود. سپس این رتبه ها با هم جمع شده و یک رتبه ترکیبی به دست می آید که عددی بین ۱ (بهترین) تا ۵ (بدترین) بوده و سایر اطلاعات کمی و کیفی در دسترس تحلیلگر را نیز دربر می گیرد.

۲-۳- سیستم رتبه بندی اوراپ

کمیسیون بانکداری کشور فرانسه در سال ۱۹۹۷ سیستم رتبه بندی سالانه اوراپ را به عنوان یک ابزار تحلیلی چند عاملی برای ارزیابی موسسات خصوصی معرفی کرد. هدف سیستم مزبور کشف و شناسایی نقاط ضعف بالقوه در موسسات بانکی از طریق بررسی همه اجزا و عناصر ریسک های مرتبط با فعالیت ها و محیط با استفاده از اطلاعات کمی و کیفی است. سیستم رتبه بندی اوراپ از چند منبع اطلاعاتی داخلی و خارجی شامل پایگاه های داده در بانک مرکزی و کمیسیون بانکداری فرانسه، نتایج بررسی های نظارتی داخلی، حسابرسان خارجی و اطلاعات به دست آمده از سایر مقامات نظارتی استفاده می کند.

سیستم رتبه بندی اوراپ در داخل یک چارچوب استاندارد عمل کرده و دارای ۱۴ بخش است. این اجزا، نسبت های احتیاطی (سرمایه، نقدینگی، کفایت سرمایه و...)، فعالیت های داخلی و خارج ترازنامه ای (کیفیت دارایی، وام های نامطلوب و الزامات وام های نامطلوب) و معیار های کیفی (سهامداران، مدیریت و کنترل داخلی) را دربر می گیرند. هر جز در مقیاسی از ۱ (بهترین) تا ۵ (بدترین) رتبه بندی می شود. رتبه هر یک از اجزا با هم جمع شده و یک رتبه ترکیبی به دست می آید که عددی بین ۱ (بهترین) تا ۵ (بدترین) است.

۳-۳- سیستم رتبه بندی GIRAFE

گروه مالی «پلانت» به طیف گسترده ای از کاربران

می شود: (۱) مجموع دارایی‌ها (۲) وام‌ها (۳) سپرده‌های پس‌انداز (۴) اعتبار خارجی (۵) سهام (۶) سرمایه سازمانی و (۷) عضویت.

۳-۵- سیستم رتبه‌بندی کمل

سیستم رتبه‌بندی «کمل» اولین بار توسط مقامات ناظر بانکی در ایالات متحده به منظور ارزیابی کیفیت مالی و مدیریتی نهادهای اعطاکنده وام‌های تجاری به کار گرفته شد. این سیستم، عملکرد مالی و مدیریتی را در پنج سطح رتبه‌بندی می‌کند: کفایت سرمایه، کیفیت دارایی، مدیریت، سود و نقدینگی. سازمان بین‌المللی ACCION بر مبنای چارچوب مفهومی مدل اولیه کمل، ابزارهای مورد استفاده خود را طراحی کرده و توسعه داد. این سازمان اگر چه در مدل کمل مورد استفاده خود پنج سطح مذکور را ارزیابی می‌کند، از نماگر و رتبه‌بندی‌های دیگری نیز بهره می‌برد که چالش‌ها و شرایط منحصر بفرد پیش‌روی صنعت مالی خرد را منعکس می‌سازند. امروزه ACCION از سیستم کمل به عنوان یک ابزار ارزیابی داخلی که استانداردهای عملکرد را هم برای شبکه داخلی ACCION و هم برای صنعت مالی خرد برقرار می‌کند، بهره می‌برد. برای استفاده از سیستم کمل لازم است که از منابع ذیل، اطلاعاتی کسب گردد: ۱- صورت‌های مالی ۲- بودجه و پیش‌بینی جریان نقدی ۳- جدول زمان‌بندی پرتفوی ۴- منابع تأمین مالی ۵- اطلاعات در مورد هیئت مدیره ۶- عملیات و کارگزینی و ۷- اطلاعات کلان اقتصادی.

در سیستم ACCION CAMEL، ۲۱ نماگر تجزیه و تحلیل و رتبه‌بندی شده و به هر نماگر یک وزن اختصاصی تعلق می‌گیرد. ۴۷ درصد از رتبه محاسبه شده را ۸ نماگر کمی و ۵۳ درصد باقی مانده را ۱۳ نماگر کیفی تشکیل می‌دهند. رتبه ترکیبی نهایی عددی بین صفر (بدترین) تا پنج (بهترین) است. این رتبه عددی به نوبه خود با یک رتبه الفبایی (AAA, AA, A, BBB, BB, B, C, D) و بدون رتبه (رتبه) تطبیق داده می‌شود. بر مبنای نتایج حاصل از بررسی صورت‌های مالی تعدیل شده و مصاحبه با مدیریت و کارکنان موسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی خرد، رتبه‌ای از یک تا پنج به هر یک از ۲۱ نماگر کمل تخصیص یافته و بر این اساس وزن دهی مربوطه انجام می‌شود.

۳-۶- سیستم رتبه‌بندی کملز

هیئت موسسه‌های مالی ایالت میشیگان نخستین بار سیستم نوین رتبه‌بندی بانک را که مورد تأیید شورای نظارت بر موسسات مالی فدرال (FFIEC) و مورد استفاده شرکت بیمه سپرده‌های فدرال (FDIC) بود، به کار گرفت. سیستم رتبه‌بندی جدید، عنصر ششمی را به کمل اضافه کرد؛ حساسیت

لایف‌سک سود خالص، به مدیریت در محاسبه بازده سرمایه‌گذاری‌ها و ارزیابی هزینه‌های عملیاتی و مالی یاری می‌رساند.

PEARLS بر خلاف سایر سیستم‌ها که بازده را بر مبنای میانگین دارایی‌ها محاسبه می‌کنند، از میانگین سرمایه‌گذاری‌ها استفاده می‌نماید. بازده در چهار سطح محاسبه می‌شود: پرتفوی وام، سرمایه‌گذاری‌های نقدشونده، سرمایه‌گذاری‌های مالی و سایر سرمایه‌گذاری‌های غیر مالی. هزینه‌های عملیاتی نیز مهم بوده و در سه سطح تجزیه می‌شوند: هزینه‌های واسطه‌گری مالی، هزینه‌های اداری و هزینه‌های وام غیر قابل باز یافت (غیر قابل بازگشت). سیستم رتبه‌بندی PEARLS از طریق تفکیک درآمد و هزینه‌ها در سطوح فوق‌الذکر، می‌تواند دلایل عدم درآمدزایی کافی اتحادیه اعتباری را به شکل صحیح و دقیقی توصیف کند. نقدینگی را

برای استفاده از سیستم کمل لازم است که از منابع ذیل، اطلاعاتی کسب گردد: ۱- صورت‌های مالی ۲- بودجه و پیش‌بینی جریان نقدی ۳- جدول زمان‌بندی پرتفوی ۴- منابع تأمین مالی ۵- اطلاعات در مورد هیئت مدیره ۶- عملیات و کارگزینی و ۷- اطلاعات کلان اقتصادی

طبق سنت، و جوه نقد موجود برای وام‌دادن تعریف می‌کنند؛ متغیری که منحصراً تحت کنترل اتحادیه اعتباری است. پس از معرفی سپرده‌های پس‌انداز قابل برداشت، مفهوم نقدینگی از بنیاد دچار تغییر شد. به زعم ریچاردسون، در حال حاضر نقدینگی به جوه نقد مورد نیاز برای برداشت اشاره دارد یعنی متغیری که دیگر در کنترل اتحادیه اعتباری نیست. نگهداری ذخایر نقدی کافی عملی ضروری در مدیریت مالی با کیفیت تحت مدل جدید اتحادیه‌های اعتباری است. سیستم رتبه‌بندی PEARLS نقدینگی را از سه نقطه نظر تجزیه و تحلیل می‌کند: (۱) مجموع ذخایر نقدی خالص (۲) ذخایر نقدی الزامی و (۳) جوه نقد را کد.

مزیت و برتری سیستم PEARLS این است که رشد رابه سودآوری و سایر سطوح کلیدی مرتبط می‌سازد. مفهوم رشد در هفت سطح اندازه‌گیری

خود شامل موسسات مالی، موسسات خدمات مالی خرد، حامیان مالی، ناظران و تنظیم‌کنندگان، حسابرسان و مشاوران، خدمات رتبه‌بندی ارائه می‌دهد. عملکرد مالی و سازمانی موسسات خدمات مالی خرد بطور عینی ارزیابی شده و نتایج حاصله در قالب گزارش رتبه‌بندی بر روی اینترنت منتشر می‌شود. مصاحبه با موسسات و حامیان مالی نیز مدنظر قرار می‌گیرد. ارزیابی در شش سطح انجام می‌شود: فرآیندهای حاکمیت و تصمیم‌گیری (G)، ابزارهای مدیریتی و اطلاعاتی (I)، تجزیه و تحلیل و کنترل ریسک (R)، فعالیت‌ها و پرتفوی وام (A)، تأمین مالی: حقوق صاحبان سهام و بدهی‌ها (F) و کارایی و بدهی (E).

۳-۴- سیستم رتبه‌بندی PEARLS

در سیستم رتبه‌بندی «PEARLS» با استفاده از مجموعه‌ای از نسبت‌های مالی، ثبات مالی اتحادیه‌های اعتباری در پروژه‌های در دست اجرای شورای بین‌المللی اتحادیه‌های اعتباری تحت نظر قرار می‌گیرد. این نسبت‌ها به عنوان ابزارهای ضروری نقش مهمی را در نظارت، برنامه‌ریزی، استانداردسازی، رتبه‌بندی و تسهیل کنترل مقامات ناظر در اتحادیه‌های اعتباری ایفا می‌کنند. اجزای این سیستم عبارتند از: پشتوانه (P)، ساختار مالی اثربخش (E)، کیفیت دارایی (A)، نرخ بازده و هزینه (R)، نقدینگی (L) و نشانه‌های رشد (S). در عنصر پشتوانه، کفایت الزامات پوشش زبان‌های ناشی از وام با میزان قصور در پرداخت وام‌ها مقایسه می‌شود. در صورتیکه الزامات کافی برای پوشش دادن ۱۰۰ درصد وام‌های قصور شده طی یک دوره زمانی حداقل ۱۲ ماهه و دست کم ۳۵ درصد وام‌های قصور شده طی یک دوره زمانی یک تا ۱۲ ماهه وجود داشته باشد، اتحادیه اعتباری از پشتوانه کافی برخوردار است. ساختار مالی اثربخش اتحادیه اعتباری مهمترین فاکتور در تعیین پتانسیل رشد، ظرفیت کسب سود و قدرت مالی است. سیستم رتبه‌بندی PEARLS، دارایی‌ها، بدهی‌ها و سرمایه اتحادیه اعتباری را ارزیابی کرده سپس ساختار ایده‌آل را توصیه می‌نماید. اتحادیه‌های اعتباری تشویق می‌شوند که میزان دارایی‌های عایدی‌زای خود را که ابزار برای کسب سود کافی هستند، حداکثر کنند. دارایی‌هایی که سهمی در درآمدزایی ندارند، غیر عایدی‌زا خوانده شده و حجم زیاد آن‌ها تأثیر منفی بر درآمد اتحادیه اعتباری خواهد داشت. نماگرهای سیستم رتبه‌بندی PEARLS از طریق تجزیه و تحلیل نسبت‌های قصور، درصد دارایی‌های غیر عایدی‌زا و تأمین مالی این دارایی‌ها، تأثیر دارایی‌های مذکور را شناسایی و تعیین می‌کنند. PEARLS با تفکیک و جداسازی اجزای

به ریسک بازار (S).

۴- سیستم رتبه‌بندی کاملز در کشورهای مختلف

پیاده‌سازی سیستم رتبه‌بندی کاملز ممکن است از کشوری به کشور دیگر متفاوت باشد. در ایالات متحده، مقامات بانکی، مجموعه‌ای از نماگرهای عملکرد مالی را جهت ارزیابی استانداردها، معیارها و عملیات موسسات بانکی به کار می‌گیرند. هدف از ارزیابی، شناسایی کمبودها از نقطه نظر توانایی مالی، کیفیت عملیات، مدیریت ریسک و سازگاری با استانداردهای احتیاطی است که مستلزم اقدامات نظارتی است. در بریتانیا، سازمان نظارت بر خدمات مالی (FSA)، همان فرآیند ارزیابی در ایالات متحده را دنبال می‌کند ولی جنبه‌های دیگری چون تجزیه و تحلیل کسب و کار، کنترل‌های داخلی، کیفیت مدیریت و سازمان را نیز مدنظر قرار می‌دهد. این چارچوب ارزیابی CAMEL-B-COM خوانده می‌شود. بر خلاف ایالات متحده و بریتانیا، در بلژیک، سیستم رتبه‌بندی بانک، سرمایه، کیفیت دارایی، کیفیت مدیریت، سود و نقدینگی را ارزیابی نمی‌کند بلکه جنبه‌هایی چون ریسک نهفته، مدیریت ریسک و کنترل ریسک را در بانک مدنظر قرار می‌دهد. مقامات بانکی در فرانسه از سه ابزار نظارتی برای ارزیابی

ریسک‌های بانکی استفاده می‌کنند. نخستین ابزار بر سودآوری و ساختار سرمایه بانک تمرکز دارد. در اینجا نماگرهای مورد استفاده جهت توصیف میزان کارآمدی بانک در سطح صنعت به کار گرفته می‌شوند. دومین ابزار برای شناسایی و کشف کمبودهای بالقوه در مورد قبلی طراحی شده است. در اینجا شناسایی با تجزیه و تحلیل همه اجزا و عناصر مرتبط با فعالیت‌های بانک و فاکتورهای خارجی تأثیرگذار بر وضعیت مالی بانک انجام می‌گیرد. مقامات بانکی بر مبنای این تجزیه و تحلیل، اقدامات نظارتی لازم جهت اصلاح وضعیت نامساعد بانک را برقرار می‌سازند. سومین ابزار یک سیستم خودکار است که از طریق پایگاه داده‌های داخلی و خارجی با هدف نشان دادن علایم اولیه مسائل و مشکلات بالقوه تغذیه می‌شود. سایر کشورها مثل کره جنوبی و مالزی، نوع آمریکایی سیستم رتبه‌بندی کاملز را پیاده کرده‌اند.

■ جنبه‌های برجسته بانکداری اسلامی و الزامات نظارت

۱-۵- مبنای عملیاتی بانکداری اسلامی

اشتقاق جوامع مسلمان به داشتن یک سیستم مالی سازگار با ارزش‌های اسلامی که توسعه پایدار و همه جانبه جامعه (نه فقط توسعه اقتصادی آن) را به همراه داشته باشد، موجبات پیدایش و

شکل‌گیری دانش مالی اسلامی را فراهم ساخت [khan, 1983-Ahmed, 1983]

در ادامه اصول و قواعد منحصر به فرد اقتصاد اسلامی را معرفی می‌کنیم.

سرمایه‌گذاری اخلاقی در اقتصاد اسلامی همه مبادلات باید برای تسهیل فعالیت‌های حلال مورد استفاده قرار بگیرند، از جمله: فراهم ساختن الزامات برای حفظ محیط زیست، جلوگیری از انجام فعالیت‌هایی که به اخلاق عمومی لطمه وارد می‌کند مثل قاچاق مواد مخدر، فحشا و غیره. جامعه بین‌الملل نیز به هنگام ارائه روشی نوین در محاسبه سود مالی واقعی بنگاه‌های اقتصادی، بخشی از این مباحث را پذیرفته و به عنوان مثال هزینه زیست‌محیطی را به شکل قابل ملاحظه‌ای مدنظر قرار داده است. گفته می‌شود که بقای سیستم اقتصادی در بلندمدت تنها با تزیق اخلاق به درون آن امکانپذیر خواهد بود. آن دسته از فرآیندهای توسعه اقتصادی که ارزش‌های اخلاقی را نادیده می‌گیرند، قدرت خود را در بلندمدت از دست می‌دهند چرا که کیفیت نقش آفرینان به عنوان یکی از اجزاء و عناصر کلیدی در این فرآیندها رو به اضمحلال می‌گذارد.

ممنوعیت رباخواری و تعهد به پرداخت زکات در واقع سازوکار مشوقی است که وجوه را کد را به سمت

بخش واقعی اقتصاد روانه می‌سازد. پیاده‌سازی مفهوم مشارکت (یعنی جایگزین کردن بهره در ساز و کار مبادلات) احساس برادری را در طرفین مبادله تقویت می‌کند چرا که هر دو هنگام مواجهه با عدم قطعیت در موقعیت مشابهی قرار دارند. اکثر اقتصاددانان برجسته از جمله Krugman و Weitzman نیز بر این باورند که اقتصاد مبتنی بر بازار اوراق سهام هنگام مواجهه با اختلال اقتصادی با ثبات‌تر عمل می‌کند؛ زیرا در این اقتصاد بار ناشی از هرگونه اختلال اقتصادی بین همه مشارکت‌کنندگان توزیع می‌شود. انجام مبادلات بدون انگیزه سفته‌بازی ممنوعیت انجام فعالیت‌های سفته‌بازی خصوصاً انجام مبادلات صوری، از بروز گسستگی مالی در یک سیستم اقتصادی جلوگیری به عمل می‌آورد؛ اگرچه انجام این کار سطح نقدینگی موجود بازار را کاهش خواهد داد. هرچه واسطه‌های مالی در توزیع منابع مالی کارآمدتر عمل کنند، اثربخشی در جلوگیری از انجام فعالیت‌های سفته‌بازی نیز بیشتر خواهد بود. مع‌ذک، این عمل در مغایرت با قواعد حاکم بر بازارهای مالی است؛ اینکه همه بازیگران می‌توانند هرگونه ابزار مالی قابل قبول برای بازار را خلق کرده و بدان وسیله به سودهای قابل ملاحظه‌ای دست یابند.

علاوه بر این سه جنبه بنیادی منحصر به فرد، آموزه‌های اسلامی، در رابطه با مفهوم «بهترین مساعی مالی» نیز مجموعه‌ای از ارزش‌ها را ترسیم نموده‌اند که همگی در راستای پیاده‌سازی مفهوم جهانی «برخورداری از یک سیستم مالی مطمئن و استوار» هستند. مفاهیمی چون صداقت، حرهای گری و شایستگی، مسئولیت‌پذیری، آزادی و آموزش همگی در انطباق با اقدامات بین‌المللی انجام گرفته در زمینه پیاده‌سازی حاکمیت شرکتی می‌باشند. به طور خلاصه می‌توان گفت دانش مالی اسلامی توانسته است علاوه بر محتویات اخلاقی خاص خود، مفاهیم مورد اشاره در بالا را نیز در سطح جهانی ارتقا ببخشد.

جنبه‌های برجسته دانش مالی اسلامی که از خصوصیات عملیاتی برخوردارند را می‌توان به ترتیب زیر برشمرد. نخست اینکه، وجود حساب‌های سرمایه‌گذاری مبتنی بر مشارکت در سود و زیان، نقش بانک به عنوان امانتدار را به نقش نمایندگی متناسب با حساب‌های سرمایه‌گذاری موجود در یک بانک اسلامی تغییر داده است که این موضوع باعث تغییر پارادایم هنگام محاسبه کفایت سرمایه بانک اسلامی مورد نظر نیز می‌شود. دوم اینکه، تعبیر و تفسیر ارزش‌های اسلامی می‌تواند به جنبه‌های مدیریتی نیز بسط یابد. برخی از ارزش‌های اسلامی مرتبط را می‌توان برآی بهبود کیفیت حاکمیت شرکتی، شفافیت در

افشای اطلاعات و اخلاق به کار گرفت. سوم اینکه، پیاده‌سازی هنجارهای اسلامی، تفاوت‌هایی را در توزیع ارزش افزوده بین مدیران و سهامداران و به طور کلی ذی‌نفعان بانک‌های اسلامی به وجود می‌آورد. چهارم اینکه، تفاوت در تعیین نرخ‌های بازده سرمایه‌گذاران می‌تواند بانک اسلامی را در معرض ریسک تجاری قرار دهد. اگرچه بانک‌های اسلامی از نظر مفهومی هنگام محاسبه و تعیین بازده سرمایه‌گذار، از نرخ بهره به عنوان معیار استفاده نمی‌کنند، با این حال نمی‌توانند احتمال شیفت ناگهانی و جوه سرمایه‌گذاران به سایر نهاد‌های مالی که بازده نسبتاً بالاتری را نصیب آن‌ها می‌کنند، نادیده بگیرند.

۲-۵- الزامات نظارت

یکی از جنبه‌های مهم در سیستم بانکداری اسلامی کارآمد، ساختار حاکمیتی است که امکان قانونگذاری و نظارت مناسب را فراهم می‌کند. در

صنعت مالی و بانکداری اسلامی باید از چارچوب نظارتی و حاکمیتی صریح و روشنی برخوردار باشد تا به طور اثربخش سطوح عملیاتی خود را برای سازگاری با تغییرات مورد انتظار که نهایتاً بر حیطه نظارت و قانونگذاری تأثیر خواهند گذاشت تعریف کند

عمدتاً از طریق سیستم بانکی انجام می‌شود. سرمایه‌گذاران به سطح کافی از اطلاعات دسترسی پیدا نمی‌کنند تا بتوانند ریسک‌های نهفته را به‌طور عینی ارزیابی نمایند. از این رو؛ اکثر آن‌ها موسسات بانکی را برای سرمایه‌گذاری وجوه خود انتخاب و در عین حال سطح حداقل نقدینگی مورد نیاز را حفظ می‌کنند. در بانکداری سنتی، نقدینگی انباشت شده از طریق سیستم ذخیره جزئی به سرمایه‌گذاری غیر نقدشونده و غیر قابل معامله در بازار تبدیل می‌شود. در دنیای پیشرفته، صنعت بانکداری با چالش‌هایی جدی از جانب سایر موسسات مالی غیربانکی روبه‌رو است. امروزه، بانک‌ها در حال دست دادن بخشی از مزایای نسبی و قدرت انحصاری‌ای هستند که موقعیت آن‌ها را در سیستم مالی تضمین کرده است. به خاطر تأثیر نوآوری‌های تکنولوژیک و تغییرات قوانین نظارتی، موانع ورود به صنعت بانکداری کاهش یافته است. متعاقب آن، بانک‌ها با فشار رقابتی از سوی طیف وسیع‌تری از عرضه‌کنندگان واقعی و بالقوه خدمات بانکی روبه‌رو شده‌اند: بازار سرمایه، بازار پول، موسسات مالی غیربانکی. بانک‌ها در حال حاضر به حوزه‌های جدیدی چون بیمه، بیمه عمر، صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک و سایر خدمات مالی که در گذشته انجام نمی‌داده‌اند، وارد شده‌اند.

با کاهش موانع ورود و قانونگذاری، بانک‌ها و سایر موسسات مالی با رقابت نامتقارن از جانب طیف گسترده‌ای از رقبای بالقوه مواجه خواهند شد. نوآوری‌های تکنولوژیک تأثیر نافذی بر نحوه ارائه برخی خدمات مالی نظیر بانکداری مستقیم شامل بانکداری تلفنی و بانکداری برخط داشته است. در برخی مدل‌ها، وجود بانک‌ها به عنوان یک عکس‌العمل درونی به بازارهای غیر کامل تلقی می‌شود.

امروزه استقراض کنندگان با طیف گسترده‌تری از ابزارها روبه‌رو هستند. افزون بر این، اطلاعات و تکنولوژی مبادلاتی جدید، هزینه اطلاعات و مبادلات در بازارهای سرمایه را در مقایسه با هزینه وام‌گیری از بانک کاهش داده است. مبادلات مالی و بانکی به پشتوانه توسعه و پیشرفت تکنولوژی به پدیده‌ای بدون مرز تبدیل شده و تعدادی از بانک‌ها و موسسات مالی فعال در سطح بین‌المللی تلاش می‌کنند که فعالیت‌های مالی بین‌المللی را فعالانه‌تر تسهیل نمایند. صنعت مالی و بانکداری اسلامی باید از چارچوب نظارتی و حاکمیتی صریح و روشنی برخوردار باشد تا به طور اثربخش سطوح عملیاتی خود را برای سازگاری با تغییرات مورد انتظار که نهایتاً بر حیطه نظارت

بخش بانکداری، به خصوص اجرای استانداردهای بازل بر تقویت قابلیت مقامات ناظر بر بانکداری اسلامی در حفظ صحت سیستم بانکی اسلامی تأثیر می‌گذارد. چارچوب نظارتی مورد استفاده باید استوار باشد تا کیفیت عملیات بانکی را ارتقا داده و همزمان به اندازه کافی انعطاف‌پذیر باشد تا خود را با پویایی بازار که حاصل نوآوری در محصولات و تکنولوژی است، تطبیق دهد. با این حال، انعطاف‌پذیری در تطبیق با تغییرات بازار باید به‌طور مداوم، منحصر به فرد بودن عملیات بانکداری اسلامی به عنوان یکی از جنبه‌های متمایز آن را منعکس سازد [Farahbakhsh, 1998]. از نظر عملیاتی، چارچوب حاکمیتی باید قادر به تطبیق با تغییرات مورد انتظار در بازار نیز باشد. در سیستم مالی سنتی، فرآیند پس‌انداز سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های مبادلاتی

و قانونگذاری تأثیر خواهند گذاشت، تعریف کند. ۶- اجزای سیستم رتبه‌بندی بانک اسلامی ۱-۶- اجزای مورد استفاده در ارزیابی سرمایه تجزیه و تحلیل سرمایه به منظور جلوگیری از اعسار و درماندگی در سیستم بانکی صورت می‌گیرد چرا که منفی شدن ارزش ویژه بانک نهایتاً بر عموم مردم به عنوان مودیان مالیاتی تأثیر منفی خواهد گذاشت. پیشنهاد می‌شود که ارزیابی سرمایه سه سطح اصلی را پوشش دهد: سطح قابلیت پرداخت دیون که توانایی بانک در اجرای نقش امانتداری را منعکس می‌کند، روند توانایی در پرداخت دیون و سطح نقش نمایندگی اجرا شده توسط بانک.

سه نماگر وجود دارد که سطح عدم اعسار بانک را با تعبیر و تفسیرهای متفاوت نشان می‌دهند. نخستین نماگر، نسبت عدم اعسار است که تحت عنوان کفایت سرمایه مورد نیاز شناخته می‌شود. دومین نماگر، نسبت پوشش حقوق صاحبان سهام است که قابلیت سرمایه در پوشش دادن اثربخش زبان بالقوه ناشی از ریسک‌های مالی بانک را منعکس می‌سازد. سومین نماگر، نسبت اهرمی است که برآوردی از ادعاهای باقیمانده بانک را نشان می‌دهد.

علاوه بر نماگرهایی که وضعیت فعلی سرمایه را نشان می‌دهند، پیشنهاد می‌شود که روند میزان عدم اعسار نیز بر مبنای برخی مفروضات و پیش‌بینی‌ها مورد ارزیابی قرار گیرد. سه منبع اطلاعات وجود دارد که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد: حمایت داخلی از سرمایه، حمایت خارجی از سرمایه و توسعه کسب و کار. حمایت داخلی از سرمایه را می‌توان با استفاده از سیاست تقسیم سود پیشنهادی مدیریت بانک ارزیابی کرد. این منبع اطلاعات نشان دهنده تعهد داخلی به بقا در کسب و کار از طریق انباشت و جمعیت قسمت‌های سازنده سود مالی جهت تشکیل یک پایه سرمایه قدرتمندتر است.

حمایت خارجی از سرمایه را نیز می‌توان به عنوان یکی از مفروضات هنگام پیش‌بینی ظرفیت جذب ریسک در آینده مدنظر قرار داد. ارزیابی توسعه کسب و کار می‌تواند بار جوع بر به نام کسب و کار بانک که به طور منظم به مقامات ناظر بانکی گزارش می‌شود، پیش‌بینی گردد. سطح نقش نمایندگی یک بانک اسلامی را می‌توان از نسبت سپرده‌های مشارکت در سود و زیان به تعهدات بانک نشان داد. هر چه این نسبت بالاتر باشد، کیفیت اجرای نقش نمایندگی توسط بانک نیز بیشتر خواهد بود. برای ارزیابی نقش نمایندگی از سه نسبت مالی استفاده می‌شود. اولین، نسبت حساب‌های سرمایه‌گذاری را منعکس می‌کند.

دومین، نسبت سرمایه درجه یک به حساب‌های سرمایه‌گذاری نامحدود است که هزینه نمایندگی

تحلیل شده به سهامداران را نشان می‌دهد. سومین، میزان بازدهی دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود است.

۲-۶- اجزای مورد استفاده در ارزیابی کیفیت دارایی عایدی‌زا

بانکداری اسلامی می‌تواند از همان اصول و تکنیک‌های بانکداری متعارف برای ارزیابی کیفیت دارایی‌های عایدی‌زا استفاده کند. فرآیند ارزیابی بر چهار سطح اصلی تمرکز می‌کند: ارزیابی عمومی کیفیت دارایی، ارزیابی ویژه کیفیت دارایی که بخش‌ها و مشتریان عمده را پوشش می‌دهد، سیاست‌های حمایتی برای ارتقای فرآیند صحیح اعطای اعتبار و برآورد کلی کیفیت دارایی که بر مبنای سه سطح اول ارزیابی است.

پیاده‌سازی سیستم رتبه‌بندی کم‌زمن است از کشوری به کشور دیگر متفاوت باشد. در ایالات متحده، مقامات بانکی، مجموعه‌ای از نماگرهای عملکرد مالی را جهت ارزیابی استانداردها، معیارها و عملیات مؤسسات بانکی به کار می‌گیرند

ارزیابی عمومی کیفیت دارایی عایدی‌زا، زیان بالقوه ناشی از این دارایی (نسبت به کل دارایی‌های عایدی‌زا) و نسبت دارایی‌های ناکارآمد به کل دارایی‌های عایدی‌زا را نشان می‌دهد. ارزیابی عمومی کیفیت دارایی عایدی‌زا می‌تواند برای سنجش ریسک مشتریان عمده و بخش خاصی که بانک وارد آن شده است نیز مورد استفاده قرار گیرد.

علاوه بر جنبه‌های کمی منعکس شده در نسبت‌های مالی، ارزیابی کیفیت دارایی عایدی‌زا باید جنبه‌های کیفی مثل سیاست‌های حمایتی را نیز پوشش دهد. جنبه‌های کیفی، کیفیت سیاست و رویه، فرآیند بازنگری داخلی و فرآیند مستندسازی را شامل می‌شود.

۳-۶- اجزای مورد استفاده در ارزیابی کیفیت مدیریت

چارچوب پیشنهادی برای ارزیابی کیفیت مدیریت،

مدیریت عمومی بانک، جنبه‌های کیفی فرآیند مدیریت ریسک و سازگاری با مقررات بانکداری احتیاطی را دربر می‌گیرد. در واقع این چارچوب، بهترین مساعی جاری در سیستم بانکداری غربی را که در طول زمان تکامل یافته است، اتخاذ می‌کند. علاوه بر عنایت به تحولات و پیشرفت‌های رخ داده در سیستم بانکداری غربی، ایده مورد نظر باید حاوی هنجارها و ارزش‌های اسلامی منعکس شده از عملیات بانک نیز باشد. این موضوع خیلی مهمی است زیرا مجموعه مقررات باید پیاده‌سازی ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی مورد تقاضای مشتریان را نیز بهبود دهد. (جدول شماره ۱)

۱-۳-۶- ارزیابی کیفیت مدیریت عمومی

سطوح ارزیابی کیفیت مدیریت عمومی چندین جنبه را دربر می‌گیرد: ساختار و ترکیب مدیریت بانک، قابلیت مدیریت تضاد منافع احتمالی، استقلال مدیریتی، اجرای حاکمیت شرکتی مطلوب، شفافیت اطلاعاتی، آموزش و عملکرد کمیته‌ها، اصول شریعت، در عمل، حاوی رهنمودهای مدیریتی است که در واقع در راستای مفاهیم مدیریتی امروزی که در پی بالا بردن کارایی عملیاتی هستند، می‌باشند.

افزون بر این، ارزش‌های اسلامی شامل پوشش گسترده‌تری هستند که در نمایه ۱ نشان داده شده است. در این نمایه مشهود است که اصول اسلامی رابطه نزدیکی با فاکتورهای حمایت از صحت عملیاتی عمومی دارند. بویژه، جنبه‌هایی که در «بهترین مساعی» فعلی مدنظر قرار نگرفته‌اند عبارتند از: کیفیت رهبری هم از نظر مالی و هم از نظر معنوی، ظرفیت مدیریت تضاد منافع احتمالی و اتخاذ موقعیت منصفانه بین اجزای مدیریتی‌ای که به پیاده‌سازی حاکمیت شرکتی مطلوب منتهی می‌شوند. سایر نماگرهایی که در ارزیابی مدیریت عمومی تحت پوشش قرار نگرفته‌اند، توزیع منصفانه ارزش افزوده، برادری، آموزش اجتماعی و تعالی خدمات را دربر می‌گیرند.

۲-۳-۶- ارزیابی کیفیت مدیریت ریسک

در ارزیابی مدیریت ریسک، ارزش‌های اسلامی از نظر مفهومی هم‌راستای «بهترین مساعی» هستند. ارزیابی مدیریت ریسک موارد ذیل را دربر می‌گیرد: اقدامات نظارتی مدیریت ارشد بر همه فعالیت‌های بانکی؛ کفایت سیاست، حدود و رویه‌ها؛ فرآیند مدیریت ریسک (شناسایی، اندازه‌گیری، نظارت و...) و مدیریت داخلی. ارزش‌های اسلامی مرتبط با مدیریت ریسک، اصول نظارتی را از طریق فرهنگ رسیدگی و بررسی مجدد (tabayyun)، اداره کردن مطلوب (idarrah)، ارزیابی مستمر (muhasabah)، بهبود مستمر (tawakol)، برآورده ساختن تعهدات توسط مدیریت (wafa) و تناسب در مدیریت ریسک

(thawazon) پوشش می‌دهند.

۳-۳-۶- ارزیابی سازگاری با مقررات بانکی

ارزش‌های اسلامی، سازگاری با مقررات وضع شده توسط قانونگذاران به عنوان طرفی که نقش مهمی در تحقق مصلحت (maslahat) جامعه دارد را ارتقا می‌بخشند. این مقررات وضع شده هم جنبه مالی و هم جنبه شرعی را پوشش می‌دهند.

۴-۶- اجزای مورد استفاده در ارزیابی سود

کیفیت دارایی عایدی‌زا نشان‌دهنده توانایی یک بانک اسلامی در انجام عملیات پایدار است. ارزیابی مورد-نظر در اینجا توسط دو نماگر اصلی ارائه می‌گردد: تجزیه و تحلیل نقطه سرسبز و رقابت‌پذیری در صنعت.

تجزیه و تحلیل نقطه سرسبز بر توصیف ظرفیت بانک در انجام عملیات پایدار بر مبنای فعالیت‌های واقعی تأکید دارد. نخستین ابزار برای انجام این تجزیه و تحلیل، نسبت سود عملیاتی به هزینه‌هاست. دومین ابزار، نسبت ترکیب پرتفوی است که درصد واقعی دارایی‌های عایدی‌زایی را که عملیات بانک را تقویت می‌کند، توصیف می‌نماید. سومین ابزار، نسبتی است که میزان کاهش هزینه‌های عملیاتی را توصیف می‌کند. چهارمین ابزار، نسبت حاشیه عملیاتی است که مازاد یا کسری عملیاتی را که حاصل فعالیت‌های کسب و کار است، نشان می‌دهد. تجزیه و تحلیل رقابت‌پذیری در صنعت شامل سه نسبت نماگر است. دو نماگر نخست که به طور گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرند بازده دارایی‌ها و بازده حقوق صاحبان سهام هستند. بازده دارایی‌ها نشان‌دهنده سطح کارایی بانک در مقایسه با معیار صنعت است. بازده حقوق صاحبان سهام، سطح اثربخشی صنعت برای سرمایه‌گذاران بالقوه را منعکس می‌سازد. علاوه بر این دو، نسبت دیگری که رقابت‌پذیری بانک را نشان می‌دهد، همبستگی بازده بانک‌های اسلامی با سرمایه‌گذاران است. هر چه میزان همبستگی بازده بانک اسلامی با سرمایه‌گذاران کمتر باشد، میزان استقلال بانک اسلامی از تأثیرات منفی ناشی از پویایی نرخ بهره بیشتر خواهد بود یعنی سرمایه‌گذاران به خاطر تفاوت نرخ بازده در دو صنعت مختلف به آسانی موضع فعلی خود را ترک نکرده و جابه‌جا نمی‌شوند.

۵-۶- اجزای مورد استفاده در ارزیابی

نقدینگی

نقدینگی یکی از مهمترین جنبه‌ها در عملیات بانکی است، چرا که عملیات بانک بر مبنای اعتماد عمومی است. کمبود نقدینگی می‌تواند یک بانک قادر به پرداخت قروض را به اعسار و در ماندگی بکشاند زیرا بانک

برای برآورده ساختن تعهدات مالی فعلی ناگزیر باید دارایی‌های خود را زیر قیمت اسمی به فروش برساند. بانک اسلامی به عنوان یک واسطه مالی از نظر میزان نقدینگی شباهت‌هایی با بانک‌های متعارف دارد. یک بانک اسلامی دارای محصولات کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدتی است که سررسید آن‌ها معلوم یا نامعلوم است. در جدول (الف ۳) اجزای دارایی‌ها و تعهدات یک بانک اسلامی و ویژگی‌های آن‌ها توصیف شده است. یک بانک اسلامی بر خوردار از عملیات بانکی کامل باید بتواند عدم انطباق نقدینگی احتمالی را همگام نموده تا از این طریق هزینه‌های غیر ضروری ناشی از فروش مضطربانه دارایی‌ها را حداقل سازد. ارزیابی نقدینگی با هدف توصیف عدم انطباق نقدینگی بالقوه که ناشی از عدم توازن دارایی‌ها و تعهدات مشخص (محصولات مالی با سررسید دقیق) است، انجام می‌گیرد.

پیاده‌سازی سیستم رتبه‌بندی کم‌لزمکن است از کشوری به کشور دیگر متفاوت باشد. در ایالات متحده، مقامات بانکی، مجموعه‌ای از نماگرهای عملکرد مالی را جهت ارزیابی استانداردها، معیارها و عملیات موسسات بانکی به کار می‌گیرند

انتظار می‌رود بانک اسلامی با هدف پیش‌بینی برداشت غیرمنتظره، یک اتحاد راهبردی با سایر نهادهای مالی اسلامی برقرار کرده و مسیری را برای کمک‌رسانی متقابل در زمینه تامین نقدینگی باز نماید. اندازه‌گیری کمی این تعهد در قالب نسبت پنجم صورت می‌گیرد.

۶-۶- اجزای مورد استفاده در ارزیابی

حساسیت به ریسک بازار

بانک‌های اسلامی به خاطر مواجهه بیشتر با متغیرهای بازار، مستعد تحمل زیان‌های بالقوه در نتیجه پویایی متغیرهای بازار هستند. متغیرهای بازار عبارتند از نرخ بهره، نرخ ارز و قیمت کالا. همانطور که پیشتر ذکر شد، بانک‌های اسلامی در نتیجه کسب بازده پائین‌تر در مقایسه با هم‌تایان متعارف خود، با ریسک تجاری روبه‌رو هستند. بانک‌های اسلامی همچنین به خاطر در اختیار داشتن مالکیت کالا در مبادلات از نوع سلم با ریسک نوسان قیمت مواجه هستند. بانک‌های اسلامی با ریسک نوسان نرخ ارز روبه‌رو هستند چرا که در مبادلات ارزی متقابل نیز وارد می‌شوند. لازم است که بانک‌ها ریسک‌های خود را کمی کرده و زیان‌های بالقوه را با سرمایه خود مقایسه کنند. انتخاب شیوه ارزیابی به بانک‌های اسلامی واگذار شده است.

۷- نتیجه‌گیری

بانک‌های اسلامی هنگامی ارزیابی کیفیت عملیات خود می‌توانند از سیستم رتبه‌بندی کم‌لزم استفاده کنند. با این حال، اختلاف بین بانکداری اسلامی و متعارف در استفاده از سیستم مذکور از چند جنبه قابل بررسی است:

■ نقش نمایندگی بانک در ارزیابی سرمایه؛

■ توزیع ارزش افزوده؛

■ شناسایی ریسک‌هایی که در بانک‌های متعارف بروز نمی‌کنند؛

■ الحاق ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی که بطور ویژه بر حرفه‌ای‌گری، شایستگی برای ارتقای فضای سازنده و دوستانه در سازمان و سایر ارزش‌های اسلامی نظیر توجه به محیط زیست و سازگاری مبادلات با اصول شریعت تأکید می‌کنند.

انتظار می‌رود سیستم رتبه‌بندی بانک‌های اسلامی با بهره‌جستن از فرآیند نظارت بتواند صحت عملیاتی را با عینیت بیشتری منعکس سازد. این سیستم سپس به‌عنوان مبنایی برای تنظیم کردن اقدامات نظارتی مورد استفاده قرار خواهد گرفت. بنابراین، سیستم رتبه‌بندی طراحی شده باید بتواند مسایل و مشکلات به‌وجود آمده در بانک را به شکل دقیق‌تری شناسایی کند.

جدول شماره ۱ - ارزش های اسلامی مرتبط با جنبه های مدیریت عمومی

ارزش های اسلامی مربوطه	توضیحات	نماگرهای حمایتی
عدل - قرارداد کارکنان به طور مناسب بر اساس شایستگی آن ها. مسئولیت - پاسخ گویی در انجام وظایف انتاج - بهره وری بالا احسان و فطانت - حرفه ای گری و زیرکی رهبری الهی - رهبری مالی و معنوی	ترکیب اعضای هیئت مدیره بانک اثربخش بوده و در راستای حجم کسبو کار و میزان پیچیدگی عملیات روزانه است. هیئت مدیره بانک علاوه بر توان مدیریت مالی باید طرز فکر، رفتار و اخلاق مثبتی نیز داشته باشد.	ساختار و ترکیب مدیریت بانک
اجابیه - طرز فکر مثبت هنگام مواجهه با مسایل نمایندگی ناشی از تضاد منافع احتمالی استقامت - سازگاری با سیاست عملیاتی مسئولیت - پاسخ گویی در انجام وظایف	سیستم مدیریت داخلی طراحی شده می تواند خطر اخلاقی بالقوه را حداقل سازد. مدیریت به عنوان مأمور اجرا، در فرآیند تصمیم گیری اتحاد و یکپارچگی دارد.	توانایی مدیریت تضاد منافع احتمالی
استقلال - استقلال در فرآیند تصمیم گیری و ممانعت از دخالت عوامل خارجی.	اعضای هیئت مدیره توان پیش بینی تداخلات محتمل ناشی از زوال حاکمیت شرکتی مطلوب به طور مستقل را دارا می باشند.	استقلال مدیریتی
ایمان - اهداف واضح در همه سطوح مدیریت اخلاق - مدیریت هنگام انجام وظایف نیت مثبت دارد رهبری الهی - توجه کافی به نیروی کار امانت و وفاداری - پایبندی به تعهدات و مسئولیت پذیر بودن جماعت - به هم پیوستگی مدیریت در تحقق اهداف ارتباطات - داشتن مهارت های ارتباطی کافی کارایی - آگاهی از هزینه ها اخلاص - صداقت اصلاح - بهبود مستمر	توانایی در جلوگیری از هرگونه فعالیتی که کیفیت حاکمیت شرکتی مطلوب را متزلزل می کند مثل فرآیند اعطای اعتبار نادرست. رابطه صحیح بین نیروی کار که از طریق هماهنگی و همسازي نشان داده می شود و زنجیره های اداری اثربخش بین افراد بانک	توانایی در حفظ کیفیت حاکمیت شرکتی مطلوب
سازمان یادگیرنده - انتشار اطلاعات کافی برای مدیریت و مشتریان صدق - راستگویی	شفافیت کافی در افشای اطلاعات پیاده سازی اصول حاکمیت شرکتی مطلوب به ذی نفعان با هدف کاهش ریسک شهرت	شفافیت اطلاعاتی و آموزش
فطانت - حرفه ای گری و زیرکی	هیئت مدیره درک کافی از مدیریت ریسک داشته و عملکرد خود را به شکل اثربخشی ارزیابی کرده و استراتژی کسب و کار را تعریف می نماید	اثربخشی کمیته های هیئت مدیره
عدل - عدالت در توزیع ارزش افزوده بین مدیران و مشتریان و محیط توازن - تعادل مالی و معنوی در تحقق اهداف	وجود سازو کاری برای حصول اطمینان از توزیع منصفانه ارزش افزوده چه در داخل و چه در خارج از بانک	توزیع منصفانه ارزش افزوده
اخوت - روابط مثبت داخلی و خارجی اجماع - فرآیند تصمیم گیری مصلحت محور صله ارحام - روابط گرم و صمیمی	وجود سازو کار اثربخش برای ارتقای روحیه برادری و به هم پیوستگی مثبت چه در داخل و چه در خارج از بانک	برادری
تبلیغ - آموزش اجتماعی به ذی نفعان	وجود سازو کار اثربخش برای تثبیت موقعیت مالی مناسب و نیز بالا بردن کیفیت سجایای انسانی	آموزش اجتماعی
خدمت - ارائه بهترین خدمات به ذی نفعان	داشتن انگیزه برای ارائه خدمات عالی به مشتریان	تعالی خدمات

جدول شماره ۲ - سازگاری با مقررات بانکی

نماگرهای حمایتی	توضیحات	ارزش‌های اسلامی مربوطه
حد و ام‌دهی قانونی	تاکید بر کاهش ریسک تمرکز	توافق - سازگاری با مقررات موجود
عملیات بازاری	تاکید بر کاهش ریسک نرخ ارز	-
شناسایی مشتریان	سازگاری با مقرراتی که مشروعیت و وجه دریافتی از مشتریان را تضمین میکند	توافق - سازگاری با مقررات موجود نیت - همه فرآیندهای تامین مالی باید در جهت مصلحت باشد
سازگاری با اصول شریعت	وجود سازوکارهای اصلاحی داخلی برای حصول اطمینان از سطح بالای سازگاری با مقررات شرعی	محرمات - رعایت موضوعات ممنوعه نظیر قمار، فساد، غرر، حرام، ربا، احتکار
سرما به گذاری اخلاقی	مدیریت علاوه بر حصول اطمینان از سازگاری عملیات با اصول شریعت باید جنبه‌های دیگری چون حفظ محیط زیست که از اهمیت اخلاقی برخوردار است را مدنظر قرار دهد	آگاهی اخلاقی از مسائل زیست محیطی

جدول شماره ۳ الف - اجزای تعهدات و ویژگی‌های آنها

عنوان	مدت	سررسید
تعهدات کوتاه مدت (شامل تعهدات بین بانکی)	کوتاه مدت	معلوم
تعهدات میان مدت و بلندمدت	میان مدت و بلندمدت	معلوم
میزان برداشت مورد انتظار سپرده‌ها	به سطح اطمینان سپرده‌گذاران بستگی دارد	نامعلوم
حقوق صاحبان سهام	نامحدود	معلوم

جدول شماره ۳ ب - اجزای دارایی‌ها و ویژگی‌های آنها

عنوان	مدت	سررسید
وجه نقد (شامل ذخایر ثانویه بانک)	کوتاه مدت	معلوم
وام‌های کوتاه مدت (شامل ادعاهای بین بانکی)	کوتاه مدت	معلوم
وام‌های میان مدت	میان مدت	معلوم
سرما به گذاری بلندمدت	بلندمدت	معلوم
اتحادهای راهبردی و دسترسی به بازار مالی	به سطح اطمینان وام‌دهندگان و شرایط نقدینگی بازار بستگی دارد	نامعلوم